

Історія педагогіки. Порівняльна педагогіка та міжнародна освіта

УДК 37.018.43"2020/2023"

Дистанційне навчання у 2020-2023 рр.: про що можна дізнатися з наукової літератури

DISTANCE EDUCATION IN 2020-2023: WHAT CAN BE LEARNED FROM THE ACADEMIC LITERATURE

БАРАНЬ Адалберт – доктор філософії з філологічних наук, доцент кафедри філології, Закарпатський угорський інститут ім. Ференца Ракоці II, пл. Кошута, 6, м. Берегове, 90202, Україна

ORCID <http://orcid.org/0000-0002-9950-5601>

ГУСТІ Ілона – доктор філософії з педагогічних наук, доцент кафедри філології, Закарпатський угорський інститут ім. Ференца Ракоці II, пл. Кошута, 6, м. Берегове, 90202, Україна

ORCID <http://orcid.org/0000-0002-1900-8112>

ЛЕХНЕР Ілона – доктор філософії з філологічних наук, доцент кафедри філології, Закарпатський угорський інститут ім. Ференца Ракоці II, пл. Кошута, 6, м. Берегове, 90202, Україна

ORCID <http://orcid.org/0000-0001-7235-6506>

BARAN Adalbert – PhD, Associate Professor of the Philology Department, Ferenc Rákóczi II Transcarpathian Hungarian College of Higher Education, 6, Kossuth Sq., Berehove, 90202, Ukraine

HUSZTI Ilona – PhD, Associate Professor of the Philology Department, Ferenc Rákóczi II Transcarpathian Hungarian College of Higher Education, 6, Kossuth Sq., Berehove, 90202, Ukraine

LECHNER Ilona – PhD, Associate Professor of the Philology Department, Ferenc Rákóczi II Transcarpathian Hungarian College of Higher Education, 6, Kossuth Sq., Berehove, 90202, Ukraine

Анотація. У статті розглянуто проблему дистанційної освіти на рубежі третього десятиліття XXI століття в умовах пандемії коронавірусу. Обґрунтовано актуальність теми з позиції педагогіки, його застосування в освітньому процесі. Зазначено, що тема є важливою в наш час саме для підвищення якості освітнього процесу. Мета – аналіз наукової літератури з питань дистанційного навчання, а також обґрунтування його позитивного впливу на освітній процес. Проаналізовано праці зарубіжних і вітчизняних науковців, видатних знавців галузі та теми, наголошено на важливості результатів наукових досліджень і висновків про переваги дистанційного навчання. Подано визначення різновиду дистанційного навчання – «невідкладне дистанційне навчання» (НДН), або «екстремне дистанційне навчання» (ЕДН). Підкреслено основні відмінності між традиційним, очним і дистанційним навчанням в онлайн-режимі. Саме особиста присутність відіграє вирішальну роль, адже якщо при очному навчанні викладач і студенти знаходяться практично в одному місці (в одній аудиторії), то онлайн- чи дистанційне навчання передбачає фізичну віддаленість, оскільки учасники навчального процесу можуть знаходитися на відстані в сотні й тисячі кілометрів один від одного. У статті також охарактеризовано поняття «перевернутий клас», описано його застосування. Визначено, що оцінювання знань студентів може викликати труднощі у викладачів і наставників. Особливої уваги з боку викладачів потребує перевірка письмових завдань. На основі результатів попередніх досліджень, представлених у фаховій літературі, надано корисні практичні поради для викладачів. Виявлено, що в Україні ані викладачі, ані студенти не були готові до незвичайних вимог дистанційного навчання. Наголошено на тому, що з часом обидві групи пристосувалися до дистанційної форми навчання і успішно оволоділи необхідними навичками, щоб уміти застосовувати їх у навчальному процесі. Перспективи подальших досліджень можуть бути зосереджені на дистанційному навчанні та його можливому впровадженні у вищій освіті в Україні у звичайних та екстремальних умовах (наприклад, під час війни). Робота є важливою для викладачів, дослідників та студентів, які вивчають проблеми дистанційного навчання.
Ключові слова: дистанційне навчання, «перевернутий клас», корисні поради для викладачів, оцінювання знань студентів, «екстремне дистанційне навчання», швидкий розвиток цифрових навичок викладачів, український досвід.

Summary. The article is devoted to the problem of distance education at the beginning of the third decade of the 21st century in the conditions of the coronavirus pandemic. The relevance of the topic is justified from the point of view of pedagogy, as is its application in the educational process. The topic is timely for improving the quality of the educational process. The purposes of the article include giving insights into the academic literature on distance learning, as well as highlighting its positive impacts on education processes. The works of foreign and Ukrainian scientists, outstanding experts of the field and the topic, as well as their important scientific achievements are analyzed and emphasized. The article examines and explains the content of the term «distance learning». The definition of a type of distance learning is given, «emergency remote teaching» (ERT). The main differences between traditional, in-person teaching and online, distance learning are underlined. It is the physical presence that plays a crucial role, because while in face-to-face teaching the teacher and the students are practically in the same place, in online or distance learning this disappears as participants of the educational process might be physically hundreds and thousands of kilometres away from each other. The notion and applicability of the «flipped classroom» is also discussed in the article. It is determined that assessment of students' knowledge can cause real difficulties for teachers and tutors. Marking written assignments needs special attention on the teachers' part. Useful practical tips for teachers have been provided based on the academic literature. It was concluded that in Ukraine, neither teachers, nor students were prepared for the unfamiliar demands of distance learning. However, in the course of time both groups got accustomed to them and acquired the necessary skills successfully. Prospects for further research may be focusing on e-learning and its possible implementation in tertiary education in Ukraine in normal and extreme circumstances (e.g. in the time of war). The work is important for teachers, researchers and students studying the problems of distance learning.

Key words: distance learning, «flipped classroom», useful tips for teachers, assessment of students' knowledge, «emergency distance learning», rapid development of teachers' digital skills, the Ukrainian context.

Вступ. За три роки після спалаху пандемії COVID-19 стало очевидним, який вплив вона мала на освіту в усьому світі. Було кілька періодів карантину, під час яких

передача знань здійснювалася в онлайн-режимі за допомогою дистанційного навчання (ДН). В інші періоди практикувався гібридний режим навчання.

Цифрова епоха відкрила і надалі продовжує відкривати нові можливості у сфері викладання та навчання. Попри це, саме коронавірусний локдаун поставив як викладачів, так і студентів у всьому світі перед новим викликом: як впоратися з труднощами дистанційного навчання. В Україні ні викладачі, ні студенти не були готові до такої форми навчання, тому в цей період вони намагалися знайти різні методи вирішення проблеми. «Ми більше не можемо викладати по-старому», – сказав Кен Бітті, професор TESOL в Університеті Анахайму (США) у 2021 році на вебінарі, організованому компанією Pearson, і ми повністю з ним погоджуємося [3]. Безсумнівно, що повсякденна робота будь-якого вчителя, викладача чи вихователя, в якому б куточку світу він не жив, вже ніколи не буде такою, як до спалаху та поширення COVID-19. Нова реальність відчувається навколо нас і, вочевидь, привносить свої корективи в наше життя та професійну діяльність.

Аналіз останніх досліджень. Доведено, що дистанційне навчання вимагає більше часу, аніж традиційне навчання в аудиторії, оскільки викладачі витрачають більше годин на тиждень на підготовку матеріалів до проведення занять у форматі онлайн, ніж до традиційного викладання. С. Шварц, аналізуючи дистанційне навчання навесні 2020 року в Сполучених Штатах, наголошує на тому, що викладачі скаржилися, наскільки багато часу забирає дистанційне навчання і виснажує їх [26]. Основна причина полягала в тому, що робочий час не був прив'язаний до конкретних часових рамок (наприклад, з 8.00 до 15.00) як при навчанні в очному форматі. Робочий час зливався з часом дозвілля, і якщо за звичайної форми навчання учні та їхні батьки шукали контакту з учителями у робочий час, щоб отримати пораду, то під час дистанційного навчання ця звичка повністю змінилася, так само як і звички учнів щодо сну. Вони теж «перейшли на нічну роботу», і часто траплялося, що завдання учні надсилали вчителю о першій або другій годині ночі. У більшості випадків вчителі повинні були негайно реагувати на надіслані матеріали, адже від них цього очікували. Як наслідок, вчителі часто вважали практику навчання онлайн виснажливою.

На думку Е. Е. Деміреля [7], учні, які народилися в епоху сучасних технологій, почують себе безпорадними в традиційних класах. Вирішенням цієї проблеми може стати використання методу «перевернутого класу» – форми навчання з використанням технологій, завдяки яким навчання в класі стає простішим і комфортнішим, що дозволяє вчителю зекономити увесь навчальний час для взаємодії між ним та учнями [18]. Метод «перевернутого класу» звичайно не відноситься до методів дистанційного навчання, однак він здатний забезпечити навчальний процес комплексно. По-перше, учні відчувають себе важливими та відповідальними. Це почуття відповідальності мотивує їх і дає можливість навчатися самостійно. Коли технології інтегровані в навчальне середовище, учні не відчувають себе відчуженими, ненапружені у більш розкутому середовищі, мають час для взаємодії з однолітками і вчителем, вони мають більше часу для практичної роботи і почують себе в безпеці, коли виникають труднощі. Загалом, метод «перевернутого класу» наділяє учнів справжньою відповідальністю і можливістю бути активними учасниками навчання [7, с. 112].

Е. О. Березькі та ін. надають корисні поради для викладачів, які працюють у сфері вищої освіти [4]:

– зосередьтеся на навчальних цілях, результатах і поєднайте обрані інтерфейси та рішення.

– Визначте першочергові завдання як у змісті дисципліни, так і у ставленні до технічної бази / платформи.

– Будьте гнучкими та відкритими, намагайтеся максимально враховувати потреби та можливості студентів.

Мета статті. Основна мета – узагальнити результати досліджень попередніх років (2020–2023) стосовно

дистанційного навчання у світі загалом, і в українському контексті зокрема. Інша мета – коротко розглянути екстремне дистанційне навчання (ЕДН) як різновид дистанційного навчання та наголосити на його необхідності в екстремальних ситуаціях. Також зроблено спробу пояснити позитивний вплив дистанційного навчання на освітній процес.

Виклад основного матеріалу. Однією з найважливіших відмінностей між очним і дистанційним навчанням є дилема вчителів навколо того, чи виконали учні домашнє завдання самостійно. Якщо під час очної форми навчання ця проблема є незначною, то пандемія COVID-19 вивела на перший план занепокоєння вчителів щодо якості онлайн-оцінювання та можливості збільшення кількості випадків онлайн-шахрайства та плагіату [21]. К. Бітті стверджує, що автоматизовані системи, такі як Turnitin (американське програмне забезпечення для пошуку ознак плагіату) або широко використовувана в Україні система для перевірки робіт на ознаки плагіату Unicheck, можуть протидіяти побоюванням щодо плагіату та шахрайства [3]. Він дає поради вчителям, як вони можуть впоратися з подібними труднощами. На його думку, вчителі повинні заохочувати учнів створювати оригінальні роботи та здійснювати самоперевірку. Саме тут відбувається перерозподіл відповідальності, тобто учні переймають відповідальність від вчителя за своє навчання і роботу. Корисним для учнів може стати розробка етичного кодексу, в якому чітко викладені правила, яких вони повинні дотримуватися.

Й. Яцковіч [14, с. 2] підкреслює, що однією з форм оцінювання знань студентів «...є звітування в режимі реального часу, яке може бути здійснене за допомогою відеоконференцій, телефонних додатків (з урахуванням обладнання студентів). Інша форма – відкладена в часі, віддалена звітність (робочі таблиці, тести, анкети, домашні завдання, презентації, інтелектуальні карти тощо)». Автор стверджує, що в цифровій освіті більшу роль відіграє формальне оцінювання, а не підсумкове, яке може базуватися на електронному портфоліо, зібраному в Інтернеті в цифровому форматі [5]. У ньому можуть бути зібрані студентські роботи, нотатки, онлайн-консультації, відгуки викладачів тощо. Однак у дистанційній освіті доцільно використовувати формальне оцінювання. Й. Харгіс [11] стверджує, що поняття «онлайн» або «дистанційне навчання» не є новим, і йому присвячено чимало наукової літератури [8]. Дійсно, двадцять років тому Д. Кіган [17, с. 20] визначив дистанційну освіту (ДО) як «викладання та навчання, в якому навчання зазвичай відбувається в іншому місці, ніж викладання». Ми поділяємо позицію Д. Кігана у тлумаченні ДН і приймаємо положення М. Паулсена та ін. [24], які характеризують цей спосіб передачі навчального матеріалу як такий, що передбачає фізичну відокремленість викладачів та учнів, наявність навчального закладу, який забезпечує умови для навчального процесу, а також використання Інтернету для викладання та взаємодії між студентом і викладачем. Однак К. Хуарес-Діас і М. Пералес [15] вважають, що існує потреба у використанні інших термінів, для того щоб дати більш точне визначення ситуації, яка була спричинена пандемією COVID-19 у 2020 році. Цей новий термін, який використовують Ч. Ходжес та ін. [13], називають «екстремне дистанційне навчання» (ЕДН). На їхню думку, це альтернативний метод навчання, на який необхідно перейти, коли виникає кризова ситуація. ЕДН має на меті створити тимчасовий доступ до освіти, який може бути надійно забезпечений в умовах надзвичайної або кризової ситуації. Як тільки надзвичайна ситуація закінчиться, освітній процес повернеться до своєї звичайної форми. М. І. Камаль та ін. [16] дійшли висновку, що очне навчання та дистанційне навчання ефективні по-різному. Крім того, Г. Арані, А. Товт і Н. Вайс [2] наголошують, що знання, отримані в дистанційному навчанні, матимуть велику цінність і користь

у майбутніх непередбачуваних ситуаціях, таких як стихійні лиха або конфлікти (наприклад, ситуація, що склалася в Україні). Зараз, у 2023 році, в Україні виникла ще одна надзвичайна ситуація для учасників навчального процесу – війна.

Швидкий процес переходу також означав швидкий розвиток цифрових навичок викладачів, які вклали чимало часу і значні зусилля у вивчення особливостей розробки організації онлайн-навчання, а також у розробку та викладання своїх дисциплін. М. Й. Танасієвич і Н. З. Янкович [33] визнають, що перехід від традиційного до дистанційного навчання був складним не лише для викладачів, а й для учнів та їхніх батьків. К. Падаєч та Л. Дісон [23] стверджують, що, вчителі та учні були активніше залучені до навчального процесу, ніж в умовах очного навчання, оскільки їм довелося вирішувати завдання, пов'язані з управлінням власних навчальних процесів у менш формальному, віртуальному середовищі. С. Сумарді і Д. Нуграхані [30] також виявили, що хоч дистанційне навчання успішно замінило очне, менш здібні студенти стикалися з труднощами в тому, щоб дисциплінувати себе і бути більш уважними під час онлайн-занять, оскільки викладачі не мали змоги контролювати ситуацію, що склалася.

Згідно з І. Ковачем [19], дистанційне навчання – це форма освіти, в якій викладач і студент знаходяться в різних фізичних просторах. Дистанційне навчання вже давно є предметом експертних дискусій [10; 28; 32], але відомий нам досвід 2020 року значно збагатив літературу публікаціями про результати актуальних досліджень у галузі дистанційного навчання [4; 12; 22; 31]. Розглянемо результати дослідження, проведеного у двох різних контекстах, які можуть бути пов'язані з нашими висновками, оскільки існують паралелі між описаними в них обставинами та ситуацією в Україні. Перше дослідження було проведено у Швейцарії [20]. Дослідники мали на меті зрозуміти важливість і значення дистанційної освіти під час закриття шкіл через COVID-19, тому їхнє дослідження було спрямоване на вивчення двох питань: 1. У чому полягає схожість та відмінність між досвідом дистанційної освіти вчителів на різних освітніх рівнях з позиції технологій, що використовуються та відносин між вчителем та учнем? 2. Які висновки можна зробити, порівнюючи різні технології, використані викладачами в умовах COVID-19? Зважаючи на експериментальний характер, дослідження було розроблено з використанням квалітативного методу, а основним засобом збору даних стали напівструктуровані онлайн-інтерв'ю в режимі онлайн. Було залучено 41 респондента з трьох освітніх рівнів: початковий, професійно-технічний та вищий. У роботі представлено результати опитування викладачів університетів. Викладачі мають відносно добре розуміння того, що і як вони використовують з-поміж ІТ-інструментів при дистанційному навчанні. Однак, розглядаючи використання технологій, вони вказали на деякі незручності, наприклад, більшість синхронних занять проводилися в Zoom без увімкнення студентами своїх камер, що змушувало викладача відчувати себе ізольованим, ніби він розмовляв з камерою, а не зі студентами. Наставники визнали, що перехід на дистанційне навчання був непростим і вони не були до нього готові, незважаючи на всю методичну підтримку, яку вони отримали. Однією з найпоширеніших проблем було спілкування зі студентами. Тому найскладнішим аспектом дистанційного навчання для викладачів було те, що в більшості випадків вони не могли бачити обличчя своїх студентів, що змушувало їх бути невпевненими у результативності своїх викладацьких намагань. Вони зазначали, що в звичайних випадках, навіть коли у великих аудиторіях не було вербального діалогу, принаймні можна було бачити обличчя і «відчувати» атмосферу. Таким чином, вони могли змінити ритм, додати жарт чи коментар або поставити запитання, яке могло б повернути

більше уваги чи «розбудити» студентів. В онлайн-навчанні все це виглядало б дуже дивно перед камерою.

Друге дослідження було проведено в Мексиці [15]. За допомогою анкетного опитування дослідники вивчали досвід викладачів іноземних мов щодо дистанційного навчання під час національного локдауну через COVID-19. Виявлено, що більшість опитаних використовували Google Classroom. Хоча більша частина викладачів (54%) зосередилася на забезпеченні матеріалів курсу та виконанні завдань, 46% використовували такі платформи, які дозволяли їм взаємодіяти, надавати зворотний зв'язок та пояснювати синхронно, зокрема платформи Zoom або Skype. Викладачі повідомили, що доступ до Інтернету був проблематичним для деяких студентів. Вони розповіли, що деякі студенти були відсутні на онлайн-заняттях, бо не мали комп'ютера або доступу до Інтернету, щоб працювати віртуально. На основі своїх досліджень науковці зробили важливі висновки [15]: оскільки надзвичайна ситуація може повторитися будь-коли в майбутньому (наприклад, через нові можливі пандемії або військові конфлікти), важливо, щоб навчальні заклади намагалися мінімізувати негативний вплив на навчання, звертаючи увагу на такі пріоритетні напрями, як підготовка викладачів, навчання студентів автономному навчанню та використанню інформаційних технологій, а також надання підтримки в подоланні стресу. Дослідники запропонували вивчити природу і вплив такої підтримки за допомогою подальших досліджень.

Позитивні результати онлайн- та гібридного навчання

Гібридне навчання – це поєднання онлайн та очної форми навчання. Онлайн-навчання може містити більше лекцій, які можна записувати і відтворювати для зручності студентів, тоді як очна форма навчання може забезпечити більше інтерактивності [3]. С. Дзюбан та ін. [9] підкреслюють, що онлайн-навчання та змішана/гібридна форма стали (і продовжують бути) однією з найбільших революцій у сучасній вищій освіті, які мають значний потенціал для вирішення багатьох проблем, що стоять перед сектором вищої освіти. За останні два навчальні роки ми дізналися про деякі особливості онлайн-навчання. Зазвичай викладач проводить заняття у традиційний спосіб, читаючи лекції, ставлячи запитання всій групі, або окремим студентам поіменно, чекаючи на відповіді. Але революційне нововведення полягає в тому, що викладач робить усе це онлайн, створюючи сесійні кімнати для роботи у парах і групах, використовуючи онлайн-ресурси, надсилаючи завдання студентам електронною поштою [3]. А. Андраш [1] бачить багато переваг онлайн-навчання, які вона класифікує за чотирма широкими категоріями: навчальні матеріали онлайн, автономія учня, тайм-менеджмент, співпраця з учителем. За останні півтора року кількість навчальних матеріалів, вправ і навчальних додатків, які доступні онлайн, значно зросла. Щодо автономії або самостійності учня, А. Андраш [1] зазначає, що учні повинні брати на себе більше відповідальності за своє навчання в онлайн-просторі, оскільки вони часто самі обирають матеріал, який хочуть вивчати, а також повинні мати можливість працювати і вчитися у власному індивідуальному ритмі. Що стосується часових рамок, то автор наводить як позитивний приклад, суворі терміни, встановлені в Google Classroom, або навчальні матеріали, доступні лише протягом обмеженого часу. Їхня перевага полягає в тому, що учні розвивають пунктуальність у навчанні, вчать рухатися у визначених часових рамках, стежити за власним навчанням і вчасно виконувати домашнє завдання. Крім того, учні можуть використовувати календар і функції нагадування на своїх смарт-пристроях для навчальних цілей.

На думку А. Андраш [1], учительська співпраця необхідна тому, що в березні 2020 року вчителі зіткнулися з однаковими проблемами, мали однакові труднощі і з однаковим

ентузіазмом намагалися опанувати різні онлайн-застосунки. Рішенням може стати співпраця вчителів, обмін досвідом, участь у онлайн-вебінарах, конференціях для обговорення проблем, з якими вони стикаються.

Щодо українського досвіду, то з початку пандемії було досягнуто певних успіхів у дослідженні онлайн-навчання. П. Шевцова та І. Козубай [27] окреслили основні тенденції та виклики онлайн-навчання в умовах надзвичайних ситуацій. Дослідниці підкреслили, що дистанційна освіта є кризовою за своєю природою і потребує постійної адаптації до мінливих реалій сьогодення. Н. Стукало та А. Сімахова [29] виявили брак належного обладнання та цифрових компетенцій як у студентів, так і у викладачів, поганий інтернет-зв'язок, а також необхідність нових підходів до організації занять та індивідуальних завдань. Незважаючи на труднощі та проблеми, результати опитування показали, що понад 70% студентів задоволені якістю онлайн-освіти в університеті. Аналогічні технічні проблеми, психологічний дискомфорт і збільшення часу на листування як для викладачів, так і для студентів визначили і І. Прокопенко та Ш. Бережна [25]. Серед позитивних аспектів вони назвали самодисципліну, досвід опанування новітньої методології, інструментів для онлайн-навчання тощо.

Висновки. COVID-19 вплинув на якість освітнього процесу, який забезпечують заклади вищої освіти в усьому світі, здебільшого через те, що він перервав навчання мільйонів студентів. З іншого погляду, він відкрив цінні можливості

для учасників процесу вищої освіти. COVID-19 спонукав викладачів закладів вищої освіти впроваджувати нові методи викладання у поєднанні з синхронним інтерактивним спілкуванням, щоби продовжувати реалізовувати свої навчальні плани та освітні програми. Викладачі усвідомили переваги онлайн-навчання і здебільшого оптимістично налаштувалися на те, що вони використовуватимуть свої «примусово» набуті цифрові знання також і в очному навчанні.

У перспективі, готуючись до дистанційного навчання, необхідно підготувати не лише викладачів, а й студентів. Ця підготовка має стосуватися не лише технічних навичок, але й навичок самостійного навчання, оскільки саме ці навички можуть допомогти студентам отримати позитивний досвід навчання, незважаючи на асинхронний, неінтерактивний характер викладання. Ми не знаємо, з якими подальшими змінами та викликами зіткнуться викладачі, але, безсумнівно, що їм доведеться вивчати і застосовувати нові методи і технології, щоб забезпечити якісну освіту в майбутньому. Саме тут може допомогти метод «перевернутого класу», який доцільно використовувати у вищій освіті. Погоджуємося з думкою М. Каміллери [6], яка полягає в тому, що майбутні дослідження можуть використовувати різні методи, вибірки та аналітичні прийоми, щоб краще розкрити зміст застосування та ефективності дистанційної освіти.

Дистанційне навчання має переваги та недоліки водночас, але загальном досвід, набутий у цей період, може суттєво сприяти навчальному процесу в майбутньому.

Список використаних джерел

1. Andrés A. Survival of positive online experiences: «Keep the best, get rid of the rest». Доповідь на вебінарі Experiences in hybrid and online learning: working in teams, caring for wellbeing and organising in-service teacher training, 4/11/2021. URL: <https://free-ed.eu/webinars/> (дата звернення: 04.11.2021).
2. Aranyi G., Tóth Á. N., Veisz H. Transitioning to emergency online university education: An analysis of key factors. *International Journal of Instruction*. 2022. № 15 (2). P. 917–936. URL: <https://doi.org/10.29333/iji.2022.15250a> (дата звернення: 15.10.2022).
3. Beatty K. The future of online learning: Motivating teachers and students. Доповідь на вебінарі 4/05/2021. URL: <https://webinarspearsonelt.clickmeeting.com/a-year-of-online-learning-what-s-working-what-s-not> (дата звернення: 04.05.2021).
4. Bereczki E. O., Horváth L., Kálmán O., Káplár-Kodácsy K., Misley H., Rausch A., & Rónay Z. *Távolléti oktatást támogató módszertani segédanyag az ELTE PPK oktatói számára*. Budapest: ELTE-PPK, 2020. URL: <https://ppk.elte.hu/segedanyag> (дата звернення: 10.06.2020) [in Hungarian].
5. Cambridge D. E-portfolios for lifelong learning and assessment. San Francisco: John Wiley & Sons, 2010. 288 p.
6. Camilleri M. A. Shifting from traditional and blended learning approaches to a fully virtual and remote course delivery: Implications from COVID-19. *Academia Letters*. 2021. Article 481. URL: <https://doi.org/10.20935/AL481> (дата звернення: 21.12.2021).
7. Demirel E. E. Basics and key principles of flipped learning: classes upside down. *International Journal of Languages, Literature and Linguistics*. 2016. № 2 (3). P. 109–112.
8. Dumford A. D., Miller A. L. Online learning in higher education: exploring advantages and disadvantages for engagement. *Journal of Computing in Higher Education*. 2018. № 30 (3). P. 452–465. URL: <https://doi.org/10.1007/s12528-018-9179-z> (дата звернення: 04.11.2021).
9. Dziuban C., Graham C. R., Moskal P. D., Norberg A., Sicilia N. Blended learning: the new normal and emerging technologies. *International Journal of Educational Technology in Higher Education*. 2018. № 15. Article 3. URL: <https://doi.org/10.1186/s41239-017-0087-5> (дата звернення: 07.11.2021).
10. Garrison D. R. E-learning in the 21st century: A framework for research and practice. London: Routledge, 2003. 184 p.
11. Hargis J. What is effective online teaching and learning in higher education? *Academia Letters*. 2020. Article 13. URL: <https://doi.org/10.20935/AL13> (дата звернення: 01.03.2021).
12. Herrmann E. Critical concepts in distance learning for multilingual learners. *MultiBriefs Exclusive*, 11 May, 2020. URL: <https://bit.ly/3sFZhHD> (дата звернення: 12.05.2020).
13. Hodges C., Moore S., Lockee B., Trust T., Bond A. The difference between emergency remote teaching and online learning. *Educause Review*. 2020. № 27. URL: <https://bit.ly/3iEyh68> (дата звернення: 02.03.2021).
14. Jaczkovits J. *A nyíregyházi Móra Ferenc Általános Iskola tantermen kívüli, digitális munkarend szerinti feladatellátásának és ellenőrzésének eljárásrendje*. 2020. URL: http://www.pytöfi-nyhaza.sulinet.hu/wp-content/uploads/2020/03/Eljarasrend_digitalis_munkarendre_2020-sz%C3%BC%91knek.pdf (дата звернення: 20.01.2021) [in Hungarian].
15. Juárez-Díaz C., Perales M. Language teachers' emergency remote teaching experiences during the COVID-19 confinement. *Profile: Issues in Teachers' Professional Development*. 2021. № 23 (2). P. 121–135.
16. Kamal M. I., Zubanova S., Isaeva A., Movchun V. Distance learning impact on the English language teaching during COVID-19. *Education and Information Technologies*. 2021. № 26. P. 7307–7319. URL: <https://doi.org/10.1007/s10639-021-10588-y> (дата звернення: 04.07.2022).
17. Keegan D. The future of learning: From e-learning to m-learning (ERIC Document Reproduction Service No. ED472435). Hagen, Germany: FernUniversität Institute for Research into Distance Education, 2002. 173 p.
18. Kontra E. H. Flipped classrooms in applied linguistics: promoting 21st century skills for learning. // *Multikulturalizmus és diverzitás a 21. században: Absztraktkötet. Анотації доповідей міжнародної наукової конференції 27-28.03.2018*. у м. Берегове. За ред. Е. Нодь-Коложварі, С. Ковач. Ужгород: Видавництво «РІК-У», 2018. С. 169–172.
19. Kovács I. Új út az oktatásban? A távoktatás. Budapest: Budapesti Közgazdaságtudományi Egyetem, 1996. 264 p.
20. Kovacs H., Pulfrey C., Monnier E.-C. Surviving but not thriving: Comparing primary, vocational and higher education teachers' experiences during the COVID-19 lockdown. *Education and Information Technologies*. 2021. P. 1–25. URL: <https://doi.org/10.1007/s10639-021-10616-x> (дата звернення: 03.03.2022).
21. Nguyen J. G., Keuseman K. J., Humston J. J. Minimize online cheating for online assessments during COVID-19 pandemic. *Journal of Chemical Education*. 2020. № 97 (9). P. 3429–35. URL: <https://doi.org/10.1021/acs.jchemed.0c00790> (дата звернення: 04.11.2022).
22. Ollé J. A tanulás forradalma: Az oktatás válsága. // *Válságok megelőzése és kezelése*. За ред. Polonyi T., Abari K., Kiss T. Budapest: Oriold és Társai Kiadó, 2020. P. 97–116.
23. Padayachee K., Dison L. Stakeholder struggles in the uptake and use of blended and online learning in higher education. // *Blended learning and the global south: virtual exchanges in higher education*. За ред. G. Carloni, C. Fotheringham, A. Virga, B. Zuccala. Venezia: Edizioni Ca' Foscari, 2021. P. 39–54.
24. Paulsen M., Keegan D., Dias A., Dias P., Pimenta P., Fritsch H., Follmer H., Micincova M., Olsen G.-A. Web-education systems in Europe (ed477513). ERIC. 2002. URL: <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED477513.pdf> (дата звернення: 10.10.2022).
25. Prokopenko I., Berezhna S. Higher education institutions in Ukraine during the coronavirus, or COVID-19, outbreak: New challenges vs new opportunities. *Revista Romaneascapentru Educatie Multidimensionala*. 2020. № 12 (1Sup2). P. 130–135. URL: <https://doi.org/10.18662/rrem/12.1sup1256> (дата звернення: 04.11.2021).

26. Schwartz S. Round-the-clock communication is exhausting teachers. *Education Week*, 30 July, 2020. URL: <https://www.edweek.org/teaching-learning/round-the-clock-communication-is-exhausting-teachers/2020/07> (дата звернення: 04.11.2021).
27. Shevtsova P., & Kozubai I. Distance foreign language learning during the pandemic as a challenge for education system. *Development of Society and Science in the Condition of Digital Transformation*. 2020. № 4 (13). P. 56–59. URL: https://scholar.google.com.ua/scholar?q=language+education+during+pa+ndemic&hl=en&as_sdt=0&as_vis=1&oi=scholar#d=gs_qabs&u=%23p%3DxOKRtPBbl6AJ (дата звернення: 04.11.2021).
28. Simonson M., Smaldino S. E., Albright M., & Zvacek S. *Teaching and learning at a distance: Foundations of distance education*. Fourth edition. Fort Lauderdale, FL: Nova Southeastern University, 2000. 374 p.
29. Stukalo N., Simakhova A. COVID-19 impact on Ukrainian higher education. *Universal Journal of Educational Research*. 2020. № 8 (8). P. 3673–3678. URL: <https://doi.org/10.13189/ujer.2020.080846> (дата звернення: 04.11.2021).
30. Sumardi S., Nugrahani D. Adaptation to emergency remote teaching: Pedagogical strategy for pre-service language teachers amid COVID-19 pandemic. *Turkish Online Journal of Distance Education-TOJDE*. 2021. № 22 (2). P. 81–93. URL: <https://doi.org/10.17718/tojde.906553> (дата звернення: 04.11.2021).
31. Szondi M. Technostress, digitális tudatosság és digitális jóllét. За ред. Polonyi T., Abari K., Kiss T. Budapest: Oriold és Társai Kiadó, 2020. P. 117–131.
32. Szűcs A., Zarka D. A távoktatás módszertanának fejlesztése: Kutatási zárótanulmány. Budapest: Nemzeti Felnőttképzési Intézet, 2006. 181 p.
33. Tanasijević M. J., Janković N. Z. The new virtual reality – teachers' and students' perceptions and experience in English language learning and teaching online. *Иновације у настави*. 2021. № 34 (4) P. 167–186. URL: <https://doi.org/10.5937/inovacije2104167T> (дата звернення: 10.10.2021).

References

1. András A. (2021). *Survival of positive online experiences: «Keep the best, get rid of the rest»*. Paper presented at the webinar Experiences in hybrid and online learning: Working in teams, caring for wellbeing and organising in-service teacher training on 4/11/2021. URL: <https://free-ed.eu/webinars/> (accessed: 04.11.2021).
2. Aranyi G., Tóth Á. N., & Veisz H. (2022). Transitioning to emergency online university education: An analysis of key factors. *International Journal of Instruction*, № 15 (2). P. 917–936. URL: <https://doi.org/10.29333/iji.2022.15250a> (accessed: 15.10.2022).
3. Beatty K. (2021). *The future of online learning: Motivating teachers and students*. Paper presented at Pearson Spring Days webinar on 4/05/2021 at. URL: <https://webinarspearsonelt.clickmeeting.com/a-year-of-online-learning-what-s-working-what-s-not> (accessed: 04.05.2021).
4. Bereczki E. O., Horváth L., Kálmán O., Káplár-Kodácsy K., Míslay H., Rausch A., & Rónay Z. (2020). *Távolléti oktatást támogató módszertani segédanyag az ELTE PPK oktatói számára* [Methodological support material for distance education for ELTE PPK instructors]. Budapest: ELTE-PPK. URL: <https://ppk.elte.hu/segedanyag> (accessed: 10.06.2020) [in Hungarian].
5. Cambridge D. (2010). *E-portfolios for lifelong learning and assessment*. San Francisco: John Wiley&Sons. 288 p.
6. Camilleri M. A. (2021). Shifting from traditional and blended learning approaches to a fully virtual and remote course delivery: Implications from COVID-19. *Academia Letters*, Article 481. URL: <https://doi.org/10.20935/AL481> (accessed: 21.12.2021).
7. Demirel E. E. (2016). Basics and key principles of flipped learning: Classes upside down. *International Journal of Languages, Literature and Linguistics*, № 2 (3). P. 109–112.
8. Dumford A. D., & Miller A. L. (2018). Online learning in higher education: Exploring advantages and disadvantages for engagement. *Journal of Computing in Higher Education*, № 30 (3). P. 452–465. URL: <https://doi.org/10.1007/s12528-018-9179-z> (accessed: 04.11.2021).
9. Dziuban C., Graham C. R., Moskal P. D., Norberg A., & Sicilia N. (2018). Blended learning: The new normal and emerging technologies. *International Journal of Educational Technology in Higher Education*, 15. Article 3. URL: <https://doi.org/10.1186/s41239-017-0087-5> (accessed: 07.11.2021).
10. Garrison D. R. (2003). *E-learning in the 21st century: A framework for research and practice*. London: Routledge, 184 p.
11. Hargis J. (2020). What is effective online teaching and learning in higher education? *Academia Letters*, Article 13. URL: <https://doi.org/10.20935/AL13> (accessed: 01.03.2021).
12. Herrmann E. (2020). Critical concepts in distance learning for multilingual learners. *MultiBriefs: Exclusive*, 11 May, 2020. URL: <https://bit.ly/3sFZhHD> (accessed: 12.05.2020).
13. Hodges C., Moore S., Lockee B., Trust T., & Bond A. (2020). The difference between emergency remote teaching and online learning. *Educause Review*, 27. URL: <https://bit.ly/3iEyh68> (accessed: 02.03.2021).
14. Jaczkovits J. (2020). *A Nyiregyházi Móra Ferenc Általános Iskola tantermen kívüli, digitális munkarend szerinti feladatellátásának és ellenőrzésének eljárásrendje* [The procedure for the performance and control of tasks outside the classroom according to the digital work schedule of the Móra Ferenc Primary School in Nyiregyháza]. URL: http://www.petofi-nyhaza.sulinet.hu/wp-content/uploads/2020/03/Eljarasrend_digitalis_munkarendre_2020-sz%C3%BCI%C5%91knek.pdf (accessed: 20.01.2021) [in Hungarian].
15. Juárez-Díaz C., & Perales M. (2021). Language teachers' emergency remote teaching experiences during the COVID-19 confinement. *Profile: Issues in Teachers' Professional Development*, № 23 (2). P. 121–135.
16. Kamal M. I., Zubanova S., Isaeva A., & Movchun V. (2021). Distance learning impact on the English language teaching during COVID-19. *Education and Information Technologies*, № 26. P. 7307–7319. URL: <https://doi.org/10.1007/s10639-021-10588-y> (accessed: 04.07.2022).
17. Keegan D. (2002). *The future of learning: From e-learning to m-learning* (ERIC Document Reproduction Service No. ED472435). Hagen, Germany: FernUniversität Institute for Research into Distance Education, 173 p.
18. Kontra E. H. (2018). Flipped classrooms in applied linguistics: Promoting 21st century skills for learning (pp. 169–172). In E. Nagy-Kolozsvári, & Sz. Kovács (Szerk.), *Multikulturalizmus és diverzitás a 21. században: Absztraktötlet. Nemzetközi tudományos konferencia előadásainak absztraktjai*. Beregszász, 2018. március 27–28. «RIK-U» Kft.
19. Kovács I. (1996). *Új út az oktatásban? A távoktatás* [A new way in education? Distance learning]. Budapest: Budapesti Közgazdaságtudományi Egyetem, 264 p. [in Hungarian].
20. Kovacs H., Pulfrey C., & Monnier E.-C. (2021). Surviving but not thriving: Comparing primary, vocational and higher education teachers' experiences during the COVID-19 lockdown. *Education and Information Technologies*, P. 1–25. URL: <https://doi.org/10.1007/s10639-021-10616-x> (accessed: 03.03.2022).
21. Nguyen J. G., Keuseman K. J., & Humston J. J. (2020). Minimize online cheating for online assessments during COVID-19 pandemic. *Journal of Chemical Education*, № 97 (9). P. 3429–35. URL: <https://doi.org/10.1021/acs.jchemed.0c00790> (accessed: 04.11.2021).
22. Ollé J. (2020). A tanulás forradalma: Az oktatás válsága [The learning revolution: The crisis of education]. In T. Polonyi, K. Abari, & T. Kiss (Eds.), *Válságok megelőzése és kezelése* (pp. 97–116). Budapest: Oriold és Társai Kiadó [in Hungarian].
23. Padayachee K., & Dison L. (2021). Stakeholder struggles in the uptake and use of blended and online learning in higher education. In G. Carloni, C. Fotheringham, A. Virga, & B. Zuccala (Eds.), *Blended learning and the global south: Virtual exchanges in higher education* (pp. 39–54). Venezia: Edizioni Ca' Foscari.
24. Paulsen M., Keegan D., Dias A., Dias P., Pimenta P., Fritsch H., Follmer H., Micincova M., & Olsen G.-A. (2002). *Web-education systems in Europe* (ed477513). ERIC. URL: <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED477513.pdf> (accessed: 10.10.22).
25. Prokopenko I., & Berezhna S. (2020). Higher education institutions in Ukraine during the coronavirus, or COVID-19, outbreak: New challenges vs new opportunities. *Revista Romaneascapentru Educatie Multidimensională*, 12 (1Sup2), P. 130–135. URL: <https://doi.org/10.18662/rem/12.1sup1/256> (accessed: 04.11.2021).
26. Schwartz S. (2020). Round-the-clock communication is exhausting teachers. *Education Week*, 30 July, 2020. Available: URL: <https://www.edweek.org/teaching-learning/round-the-clock-communication-is-exhausting-teachers/2020/07> (accessed: 04.11.2021).
27. Shevtsova P., & Kozubai I. (2020). Distance foreign language learning during the pandemic as a challenge for education system. *Development of Society and Science in the Condition of Digital Transformation*, № 4 (13). P. 56–59. URL: https://scholar.google.com.ua/scholar?q=language+education+during+pa+ndemic&hl=en&as_sdt=0&as_vis=1&oi=scholar#d=gs_qabs&u=%23p%3DxOKRtPBbl6AJ (accessed: 04.11.2021).
28. Simonson M., Smaldino S. E., Albright M., & Zvacek S. (2000). *Teaching and learning at a distance: Foundations of distance education*. 4th ed. Fort Lauderdale, FL: Nova Southeastern University, 374 p.
29. Stukalo N., & Simakhova A. (2020). COVID-19 impact on Ukrainian higher education. *Universal Journal of Educational Research*, № 8 (8). P. 3673–3678. URL: <https://doi.org/10.13189/ujer.2020.080846> (accessed: 04.11.2021).
30. Sumardi S., & Nugrahani D. (2021). Adaptation to emergency remote teaching: Pedagogical strategy for pre-service language teachers amid COVID-19 pandemic. *Turkish Online Journal of Distance Education-TOJDE*, № 22 (2). P. 81–93. URL: <https://doi.org/10.17718/tojde.906553> (accessed: 04.11.2021).
31. Szondi M. (2020). Technostress, digitális tudatosság és digitális jóllét. In T. Polonyi, K. Abari, & T. Kiss (Eds.), *Válságok megelőzése és kezelése* (pp. 117–131). Budapest: Oriold és Társai Kiadó [in Hungarian].
32. Szűcs A., & Zarka D. (2006). A távoktatás módszertanának fejlesztése: Kutatási zárótanulmány. Budapest: Nemzeti Felnőttképzési Intézet. 181 p. [in Hungarian].
33. Tanasijević M. J., & Janković N. Z. (2021). The new virtual reality – teachers' and students' perceptions and experience in English language learning and teaching online. *Иновације у настави*, № 34 (4) P. 167–186. URL: <https://doi.org/10.5937/inovacije2104167T> (accessed: 04.11.2021).